

Mijlpalen in 40 jaar onderzoek naar Maria Magdalena

Op 10 juni 2016 roept de paus Maria Magdalena uit tot 'apostel der apostelen'. Zij is in het evangelie van Johannes de eerste getuige van de opstanding van Jezus. Zij komt de boodschap dat hij leeft, aan de apostelen vertellen. Op 22 juli valt in de kerkelijke kalender haar feestdag. Maria wordt dus in 2016 door de kerk gerehabiliteerd. Wat is hieraan voorafgegaan?

1. De eerste mijlpalen

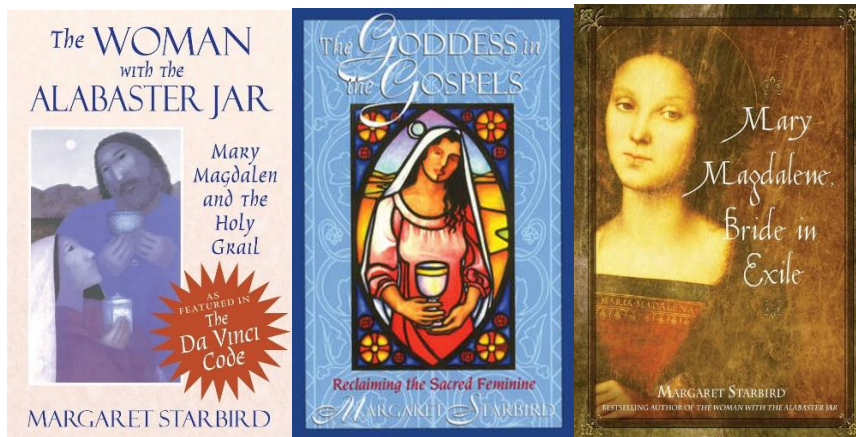
De eerste mijlpaal. Begin tachtiger jaren worden er op de Engelse televisie drie documentaires uitgezonden, die veel stof doen opwaaien. Daarna verschijnt er in 1982 een uiterst controversieel boek dat vele herdrukken zal krijgen en dat de gemoederen tot de dag van vandaag bezig zal houden. De titel van het boek luidt: *Holy Blood, Holy Grail*.¹ Het boek is een non-fictie werk maar het leest als een thriller. Het beschrijft hoe de *historische* Jezus is getrouwd met de *historische* Maria Magdalena en hoe zij diverse kinderen krijgen. Hun afstammelingen leven in Zuid-Frankrijk en trouwen in diverse koningshuizen in, waaronder dat der Merovingen, de koningen uit de vroege middeleeuwen met de lange haren. De schoot van Maria Magdalena geldt in het boek als de heilige Graal. Haar baarmoeder heeft als heilige Graal het heilige Bloed van Jezus ontvangen. Daarmee heeft zij de koninklijke bloedlijn voortgezet.

De academische wereld reageert negatief en stelt dat de theses niet op historische waarheid berusten maar aannames zijn. In tal van katholieke landen wordt het boek verboden. Later zal de Britse auteur als Laurence Gardner vele zaken uit dit boek in detail natrekken en ze als feit weten op te voeren.

Met rode oortjes lezen. Ik weet nog goed dat ik in die tachtiger jaren mijn dissertatie aan het schrijven ben. Ik schaf het Engelse boek *Holy Blood, Holy Grail* aan. Ik lees het van kaft tot kaft met rode oortjes en maak pakken met gedetailleerde uittreksels die ik nog steeds heb. Feit of fictie, het boek levert een aantal verfrissende, nieuwe gezichtspunten op. Van Gilles Quispel leer ik al in de zeventiger jaren dat de Katharen er terecht van uitgaan dat Jezus en Maria Magdalena getrouwd zijn geweest. Ook weet ik dat via tal van kanalen apocriefe teksten West-Europa binnen zijn gekomen. Ik inventariseer deze in het proefschrift, dat in 1989 uitkomt. Er is de *westerse* weg waarbij verbindingen van het Hebreeuwse christendom naar Ierland en Engeland lopen. En er is de *oosterse* weg. Daarbij wordt deze erfenis via tal van 'ketterse' groepen vanuit het Oost-Romeinse rijk via de Balkan Europa binnen. Vervolgens verspreidt die erfenis zich over Italië en Frankrijk.

---

¹ Henry Lincoln, Michael Baigent and Richard Leigh, *Holy Blood, Holy Grail*, New York, 1983, paperback versie.

De tweede mijlpaal. Vanaf 1993 pakt Margaret Starbird het thema uit *Holy Blood, Holy Grail* op. Zij richt zich op Maria Magdalena en schrijft diverse boeken over haar.² Haar eerste boeken blijven relatief onbekend. Totdat Dan Brown ze in zijn bestseller verwerkt.³ Twee van haar boeken worden in Dan Brown's *Da Vinci Code* geciteerd, namelijk *The Woman with the Alabaster Jar* en *The Goddess in the Gospels*. Starbird geeft eerlijk toe dat haar boeken pas als 'zoete broodjes' over de toonbank gaan, nadát ze geciteerd werden in de *Da Vinci Code* in 2003.⁴

De derde mijlpaal. In 2003 schrijft Dan Brown de roman de *Da Vinci Code*, het wordt een internationale bestseller. Het is fictie want het is een roman. Dan Brown stelt in zijn boek dat *Holy Blood Holy Grail* hem grotelijks tot het schrijven van zijn roman geïnspireerd heeft. Dat maakt dat twee van de drie schrijvers, Michael Baigent en Richard Leigh aan de bel trekken, zónder de derde auteur Henry Lincoln. Beiden vinden dat er zitten zoveel elementen uit *Holy Blood, Holy Grail* in de *Da Vinci Code* verwerkt zijn, dat zij hem in 2005 beschuldigen van plagiaat en zijn uitgever aanklagen. Zij stellen dat Dan Brown uitgebreid van hun research gebruik heeft gemaakt. De verkoop van *Holy Blood, Holy Grail* is tijdens de rechtszaak in 2005 en 2006 door alle publiciteit enorm gestegen. Het hof wijst hun claim in 2006 af. Men meent dat Dan Brown geen inbreuk maakte op het copyright vanwege het feit dat hij fictie schreef in de vorm van een roman.

² Margaret Starbird, *The Woman with the Alabaster Jar: Mary Magdalene and the Holy Grail*, Sante Fé, NM, 1993; Starbird, *The Goddess in the Gospels: Sacred Union in Christianity*, Santa Fé NM, 1998; Starbird, *Mary Magdalene: Bride in Exile*, Rochester VT, 2005.

³ Dan Brown, *The Da Vinci Code*, New York, 2003.

⁴ Beavis, 'From Holy Grail to the Lost Gospel', *Rediscovering the Marys: Maria, Mariamne, Miriam, Mary Ann* Beavis, Allysin Kateusz eds., London, New York, 2020, 227.

Sir Henry Lincoln. In juni 2013 heb ik in Rennes-le-Château de eer de hoogbejaarde maar altijd nog vieve en heldere Sir Henri Lincoln te ontmoeten, de derde auteur van *Holy Blood, Holy Grail*. Hij verblijft dan langdurig in de buurt van Rennes-le Château en leidt vaak ongevraagd of gevraagd mensen in de kerk in Rennes rond en brengt ze naar de Maria Magdalena-toren.

Hij geeft in 2005 opnieuw een boek uit getiteld *The Holy Place*.⁵ Het is niet *Holy Blood Holy Grail* maar dit boek dat hij als zijn levenswerk beschouwt. In het boek beschrijft hoe het gebied om Rennes heen één grote landschapstempel vormt.⁶ Het gaat om een pentakel, een vijfpuntige ster die gevormd wordt door de bergen in de omgeving. Het landschap van Rennes vormt in zijn visie zo de tempel van de Grote Moeder. En haar naam luidt Sophia, zo vertrouwt Lincoln ons geheimzinnig toe aan de kleine tafel van het restaurant in de tuin van de voormalige pastorie van de legendarische pastoor Saunière.

Later ontmoet ik hem nog een keer wanneer hij samen met de zingende harpiste Ani Williams van Songaia Sound een workshop geeft in een vervallen Frans kasteel in de buurt van Carcassonne, een onvergetelijke ervaring. De diepte van zijn persoonlijkheid en de combinatie met de muziek maken dan grote indruk op mij.

De reactie. Ik heb een aantal boeken opgesomd die de basis leggen voor de boost aan belangstelling waarin Maria Magdalena zich, zowel in de niet-academische als in de academische wereld in de volgende jaren kan verheugen. Wat de academia betreft: in de laatste decennia heeft het feministisch onderzoek zich bezig gehouden met het herstel van de reputatie van Maria Magdalena als leider van de vroege Jezus beweging.⁷ Maar op dit alles komt een tegenreactie.

2. De tegenreactie vanuit de feministische theologie: terug naar Maria de moeder

Margaret Barker maakte mij al eerder attent op het werk van Stephen J. Shoemaker en prees het aan. Daarom bestelde ik in 2016 *Mary in early Christian faith and devotion*, uit 2016.⁸ Het is niet moeilijk te achterhalen over welke Maria deze Amerikaanse theoloog Shoemaker het heeft. Zijn boeken staan bol van Maria de moeder van Jezus. Waarom? Omdat hij zich – bij gebrek aan canonieke bronnen – focust op tal van latere apocriefe teksten met vele varianten, waar Maria de moeder centraal staat.⁹

Het Shoemaker-effect. Shoemaker stelt voor om de Maria in vroeg-christelijke teksten, waarvan niet direct duidelijk is om welke Maria het gaat, te koppelen aan Maria de moeder en *niet* aan Maria Magdalena. Hij krijgt tal van academische medestanders, zoals Beavis en Kateusz. Een ander iemand die beïnvloed is door het 'Shoemaker-effect', is Jo-Ann Badley. Zij is er in haar artikel in *Rediscovering the Marys* van overtuigd dat het *Maria de moeder* is die met Pinksteren centraal tussen de apostelen zit. Zij zou de enige aanwezige vrouw zijn die bij name wordt genoemd.¹⁰

Door het baanbrekende werk van Shoemaker is het onderzoek gericht op apocriefe teksten en daarom opnieuw gericht op Maria de moeder. Daarnaast ontketent het werk van Shoemaker in latere apocriefe teksten, een academische queeste naar de identiteit van elke Maria die waar dan

---

⁵ Sir Henry Lincoln, *The Holy Place. Decoding the Mystery of Rennes-le-Chateau*, London, 1991, 2005; *De Zwarte Madonna van Oer- tot Eindtijd*, Den Haag, 2015, 189 n 125.

⁶ Lincoln, *The Holy Place*, 69; *De Zwarte Madonna van Oer- tot Eindtijd*, 189 n 126.

⁷ Ally Kateusz, *Mary and Early Christian Women*, 2 n 3 met verw. naar tal van auteurs.

⁸ Stephen J. Shoemaker, *Mary in early Christian faith and devotion*, Yale University Press, New Haven en London, 2016.

⁹ Shoemaker, *Mary in early Christian faith and devotion*, h 3 'The Book of Mary's Repose', h 4 'The Six Books Dormition Apocryphon'.

¹⁰ Jo-Ann Badley, 'What is Mary Doing in Acts', *Rediscovering the Marys*, 47-57, 47, zie ook 'Introduction' p. 2; Lc. 6:14 en Hand. 1:13 geven lijst van apostelen met Pinksteren.

ook maar voorkomt... Het lijkt wel of men daarbij – in reactie op alle bestsellers uit de populaire hoek – een soort allergie ontwikkelt voor Maria Magdalena.

Het Magdalena-effect. Mark Goodacre stelt in zijn artikel 'The Magdalene Effect' in de bundel *Rediscovering the Marys* dat 'wij' belangstelling kregen voor Maria Magdalena omdat 'wij' een figuur zochten die een pionier was in vrouwelijk leiderschap en dat Maria Magdalena in vele opzichten de ideale figuur daarvoor was. 'Wij' hadden gewoon een vrouw op die positie nodig en Maria Magdalena leek de beste optie.¹¹ Dit is wat genoemd wordt 'het Magdalena-effect'. Daarmee lopen wij het risico, zo stelt Goodacre, dat wij - door haar uit te roepen tot een soort speciaal geval en tot de 'apostel der apostelen'- van haar een soort 'tegenhanger' van Maria de moeder te maken. Hij vindt Maria Magdalena niet uniek. Haar opkomst heeft dat van de vele andere vrouwelijke leiders doen verbleken, ja, heeft ze gemarginaliseerd. Zij is in zijn ogen slechts *een van de vele* vrouwelijke apostelen die door hun aanwezigheid het eenzijdig-mannelijk leiderschap ondermijnen.¹² Dat is even slikken. Klopt deze bewering over het 'Magdalena-effect', vraag ik mij af. Of zijn deze wetenschappers meer onderhevig aan het Shoemaker-effect dan aan het Magdalena-effect? Is Maria Magdalena werkelijk *een van de vele* vrouwelijke leiders? Of is zij meer?

3. Maria van Bethanië versus Maria Magdalena

Om welke Maria gaat het? In een artikel met de veelzeggende titel 'Which Mary, and Why It Matters' somt Mary Ann Beavis in *Rediscovering the Marys* zeven verschillende Maria's op die er in het nieuwe testament te vinden zijn: Maria de moeder, Maria Magdalena, Maria de moeder van Jacobus en Joses, Maria van Bethanië, Maria Clopas, Maria van Jeruzalem en Maria van Rome.¹³ Daarnaast kennen de apocriefen talloze andere Maria's. Marina Warner spreekt van een '*warboel van Maria's*' in de evangeliën.¹⁴

Vervolgens werpt Beavis zich op als pleitbezorger van... Maria van Bethanië. Zij zou verwaarloosd zijn en ondergesneeuwd zijn door de eenzijdige aandacht voor Maria Magdalena. Zij stelt dat er *overdreven* veel aandacht in populair-wetenschappelijke kringen is ontstaan voor Maria Magdalena.

Verdeel en heers. Fragmenteren en specialiseren zijn traditioneel-academische methoden. Dan loop je het risico het grote overzicht, de helikopter-view, te missen en te verzanden in details. Komen we verder met deze benadering? Hier lijken het academisch feminisme en het sacrale feminisme opnieuw tegenover elkaar te komen te staan in plaats van elkaar te ondersteunen. Het mannelijk brein scheidt en het vrouwelijk brein verbindt. En het gaat om de integratie van beiden.¹⁵

Maria van Bethanië. Beavis scheidt Maria van Bethanië van Maria Magdalena, ze kant zich tegen de traditie om ze als één en dezelfde te zien. Zij noemt allerlei passages in het evangelie van Johannes waar Maria Magdalena optreedt, maar wijst erop dat Johannes voor de naam Maria verschillende spellingen gebruikt; hij zou 'Maria' gebruiken voor Maria Magdalena¹⁶ en 'Mariam' gebruiken voor de Maria van Bethanië, de zuster van Martha en Lazarus.¹⁷ Volgens Beavis wordt het bewijs dat Maria Magdalena en Maria van Bethanië twee verschillende personen zijn op allerlei manieren 'weggemasseerd'. Om overal maar ongefundeerd Maria Magdalena binnen de vroeg-christelijke

---

¹¹ Marc Goodacre, 'The Magdalene Effect. Reading and Misreading the Composite Mary in Early Christian Works', *Rediscovering the Marys*, 7-24, 22-23.

¹² Ibid., 22, 23-24.

¹³ Beavis, 'Which Mary, and Why It Matters', *Rediscovering the Marys*, 25-37, 25 n 4.

¹⁴ Marina Warner, *Alone of all her sex*, 1976, Ne. vert. *De enige onder de vrouwen*, Amsterdam, 1989, appendix 2 p. 400-01 draagt de titel 'Een warboel van Maria's'.

¹⁵ *De Zwarte Madonna van oer- tot eindtijd*, 26-29; *Vrouw Holle en de verborgen Wijsheid in sprookjes*, h 19 'Van hoofd naar hart', 543-74, 551-552.

¹⁶ Joh. 20:1.

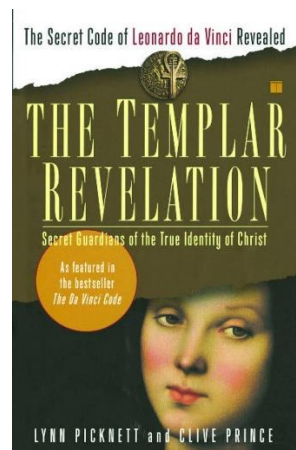
¹⁷ Joh. 20:16, 18.

teksten te schuiven, is in haar visie academisch gezien aanvechtbaar. De vraag ‘welke Maria’ is dus van groot belang. Beavis werpt zich hierna in haar werk op als pleitbezorger voor de ‘restauratie’ van de figuur van Maria van Bethanië als ‘apostel der apostelen’.¹⁸

Wie is de apostel der apostelen? Volgens Beavis ziet de oude kerk *Maria van Bethanië* als ‘apostel der apostelen’. De titel zou op háár slaan en niet op Maria Magdalena, Maria van Bethanië is de ware ‘apostel der apostelen’. Deze benaming zou als eerste voor Maria Magdalena gebruikt zijn door kerkvader Augustinus.¹⁹ Hierna hebben allerlei antieke en moderne auteurs *Maria Magdalena* met deze titel geassocieerd.²⁰ Maar tevoren heeft kerkvader Hippolytus uit de vroege derde eeuw de titel ‘apostelen der apostelen’ gebruikt voor *de groep vrouwen* - waaronder de Magdaleense - die de opstanding van Christus komen vertellen aan de apostelen. Het gaat bij Hippolytus om meerdere vrouwen en niet allen om de Magdaleense.²¹

Diverse oosterse tradities die zich baseren op Hippolytus, zien de Bethanië-zussen Martha en Maria van Bethanië *samen* als eerste getuigen aan het graf. Vandaar dat Beavis concludeert dat de gemeenplaats om Maria Magdalena in de vroege kerk als enige tot ‘apostel der apostel’ te benoemen, *ongefundeerd* is. Geen enkele vroege schrijver bezigt deze eretitel voor haar.²² Volgens Beavis heeft de mediëviste Katherine Ludwig Jansen geen enkele verwijzing weten te vinden vóór de 12^e eeuw voor Maria Magdalena als apostel der apostelen.²³ Dat wat de paus dus in 2016 heeft verkondigd, dat Maria Magdalena op basis van het evangelie van Johannes de apostel der apostelen is, wordt hiermee ontkracht.

4. Is de populair- esoterische benadering speculatief?

Beavis vraagt zich vervolgens af waar de grote belangstelling voor Maria Magdalena toch vandaan komt. Zij wijst de ‘beschuldigende vinger’ naar Margaret Starbird. Beavis noemt haar een populaire schrijfster van *speculatieve* geschiedenis.²⁴ Twee van haar boeken worden in Dan Brown’s *Da Vinci*

¹⁸ Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 25-37, 25, 36 n 4.

¹⁹ Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 26 n 12

²⁰ Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 26 n 13 noemt onder andere: Elisabeth Schüssler Fiorenza, Karen King, Bart Ehrman en Esther de Boer.

²¹ Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 26 n 13, 27 n 14.

²² Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 27.

²³ Beavis, ‘Which Mary, and Why It Matters’, *Rediscovering the Marys*, 28 n 22 met verw. naar Jansen, *The Making of the Magdalen: Preaching and Popular Devotion in the Later Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2000, 62.

²⁴ Beavis, ‘From Holy Grail to the Lost Gospel. Margaret Starbird and the Mary Magdalena Romance’, *Rediscovering the Marys*, 227-234, 227.

Code geciteerd, namelijk *The Woman with the Alabaster Jar* en *The Goddess in the Gospels*, het geen haar geen windeieren legde.²⁵

Daarnaast heeft Dan Brown twee andere boeken geciteerd namelijk *The Templar Revelation*²⁶ en *Holy Blood, Holy Grail*, waarin vermeld wordt dat Jezus en Maria Magdalena getrouwd zijn. Beavis spreekt zich zeer kritisch uit over deze boeken en noemt ze:

'een mengelmoes van esoterische theorieën over een huwelijk tussen Jezus en Maria Magdalena die teruggaan tot de 20e eeuwse zeepebel over de koninklijke bloedlijn, die door velen is bekritiseerd'.²⁷

Kortom: Beavis meent dat het onderzoek in de afgelopen dertig jaar door deze publicaties - met name die van Margaret Starbird en de *Da Vinci Code* - té eenzijdig gericht is op Maria Magdalena.²⁸

Een opgeklopte Love Story. Zij spreekt van fictieve 'romance' tussen Jezus en Maria Magdalena, van een opgeklopte 'Love Story'. Die romance houdt in dat Maria Magdalena en Jezus getrouwd zijn en dat de Magdalena, na de dood van Jezus, naar Frankrijk vlucht terwijl ze zwanger is van haar eerste kind, Sara. Het kind wordt vervolgens geboren in Zuid-Gallië: de heilige Sara van de zigeuners zou haar dochter Sara zijn.

Zo construeerde Starbird in de ogen van Beavis een soort 'Love Story' tussen Jezus en Maria Magdalena. Zij beschrijft de visie van Starbird op Maria de Magdalena. Die ziet haar als de verloren bruid van Jezus, maar ook als de verloren bruid, het verloren heilig vrouwelijke, van het christendom. Dit verloren heilig vrouwelijke wil Starbird opnieuw integreren in het moderne christendom.²⁹

Starbird is ervan overtuigd dat Maria de Magdalena lange tijd in Frankrijk geprekeerd heeft en ook daar begraven is.

Nog meer kritiek. Beavis vindt dat Starbird een fout maakt door Maria van Bethanië en Maria Magdalena als één en dezelfde persoon te beschouwen. Maar in één ding geeft Beavis Starbird gelijk: Maria komt niet van de stad Magdala. Die naam slaat op haar functie als Toren van de Kudde. Het is in het Engels Mary 'de Toweress' of 'Maria de Toren'.

Beavis betreurt het dat de in haar ogen onwetenschappelijke visies van Starbird zo populair zijn in populairwetenschappelijke kringen, met name onder vrouwen. Leenden die maar meer hun oor aan de doorwrochte studies van wetenschappers en theologen. Dan zou de 'Magdalena Romance' en het 'Magdalena-effect' in deze kringen minder welig tieren...

Anne Baring. Op 30 juli 2020 correspondeer ik met Anne Baring, schrijfster van *The Myth of the Goddess* en *The Dream of the Cosmos*.³⁰ Ik bespreek onder andere met haar de visie van Mary Ann Beavis op Maria Magdalena. Baring is een internationale spreekbuis van het sacrale feminisme, dat sterk verbonden is met het groene feminisme van Moeder Aarde. Over Beavis zijn wij het eens. Ook Baring ziet niets in de visie van Beavis op Maria Magdalena. En ook háár antwoord is een boek te schrijven over de spirituele betekenis van de historische Maria de Magdaleense. Wij halen de 'Love Story' uit de speculatieve hoek. Welke pijlen hebben we op onze boog? Welke argumenten kunnen wij aanvoeren?

Annine van der Meer, zomer 2020.

---

²⁵ Beavis, 'From Holy Grail to the Lost Gospel', 227.

²⁶ Lynn Picknett, Clive Prince, *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ*, London, 1997.

²⁷ Beavis, 'From Holy Grail to the Lost Gospel', 227-234, 227.

²⁸ Beavis, in *Rediscovering the Marys* in de 'Introduction', 4 en 'From Holy Grail to the Lost Gospel', 227.

²⁹ Beavis, 'From Holy Grail to the Lost Gospel', 228 met verw. naar Starbird, *Magdalene's Lost Legacy: Symbolic Numbers and the Sacred Union in Christianity*, Rochester VT, 2003.

³⁰ Anne Baring en Jules Cashford, *The Myth of the Goddess. Evolution of an Image*, 1993; Anne Baring, *The Dream of the Cosmos. A Quest for the Soul*, Archive Publishing, 2013'; *De Zwarte Madonna van oer- tot Eindtijd*, 29 n 90 met verw. naar *The Dream of the Cosmos*, 78, 83, 270 over een nieuw stellair bewustzijn, dat matriarchale, lunaire en patriarchale, solaire culturen integreert.

